מאת טל אלעזר | צילום: גל חרמוני

המשורר טוביה ריבנר הוציא ספר חדש, "שירים סותרים". סיבה טובה לנסוע אליו לקיבוץ מרחביה, לראיון

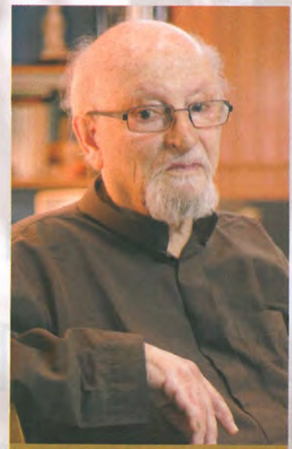

ריבנר. "אני חושב ששירה היא המציאות היחידה"

"פעם הייתי יותר עם היד על הפה", אומר טוביה ריבנר. "מה שהיה חשוב בעיניי היה מה שלא נאמר. הייתי סבור שהטוב בשירה הוא שהקורא יתאמץ קצת להבין את השיר, כי רק אז הוא מפעיל את כוחות הנפש.

"ואולי מה שאמרתי עכשיו, זו תיאוריה שהלבשתי על זה. אני חושב שהאמת היא, שפעם לא רציתי כל כך להיחשף, ולכן השירים היו פחות ברורים. עכשיו כבר קצת לא אכפת לי. בן שמונים ושבע, ממה יחשוש עוד? אפילו לא מעצמו".

המשורר טוביה ריבנר (כאמור, בן 87) חי בקיבוץ מרחביה. לאחרונה ראה אור קובץ שירים חדש שלו, "שירים סותרים" (הוצאת אבן חושן).

● מה מניע אותך לכתוב שירים כל כך הרבה שנים?

"כשאני כותב אני מאושר. כל זמן שאני עובד על שיר זה מחיה אותי. החיפוש אחר המילה הנכונה. המ־שאלה שהדברים יתאימו זה לזה, גם כאשר הם עוינים. בעיקר כשהם עוינים. יש בשיריי פרדוקסים, אבל גם הפרדוקס הוא ביסודו מאוזן".

● יש לך משמעת של בתיבה?

"המשמעת היחידה שאני דורש מעצמי היא לציית לאמת הפנימית של השיר. לכל שיר – גם החופ־שי ביותר – יש חוק פנימי. מהכותב נדרשת משמעת כדי לשמוע מה צריך להוסיף, מה צריך לחסר, ומתי לעצור כי השיר גמור. זה נכון לגבי כל אמנות מוצלחת. זה לא קל, אבל עם השנים והניסיון זה נהיה לי קל יותר".

● במשך עשרות שנים כתבת מאות שירים, ובכל זאת רבים לא מכירים את עבודתך.

"זה נכון. מעולם לא עסקתי ביחצנות. אני כל כך לא מודרני, שאני חושב ששירה צריכה להיות כזאת שאחד קורא, ואוהב את זה, ואומר לחברו: כדאי לך. אמנות אינה צריכה למכור את עצמה, אלא להיות דבר שעובר מפה לאוזן.

"אולי זה גם קשור לזה שתמיד הייתי משורר בעל מצפון רע. הרגשתי שאני צריך לשתוק – ואני מדבר. תמיד היו לי רגשות מעורבים לגבי פרסום השירים".

● כשאני קוראת שירים שלך מתקופות שונות אני מרגישה שבתבו אותם אנשים שונים. באילו השתנית מאוד עם השנים.

"אין מחמאה גדולה יותר ממה שאמרת לי עכשיו. הרי זה הדבר הטוב ביותר, שאדם יכול להשתנות, וטוב שהשינוי ניכר בו. כי במציאות, האדם, גופו, הער־לם – הכול משתנה בכל רגע. אני חושב שאם את מרגישה בי את הדבר הזה, זה הרבה בזכות בני עידן, שחי בנפאל והוא בודהיסט שנים רבות. השיחות איתו עזרו לי לצמצם את האגו, על אף שהאגו מעולם לא צעק אצלי".

● בשירים המאוחרים אתה נשמע מפוייס יותר.

"הייתי אומר שדעתי הרבה יותר מיושבת. גם הגיל עושה את שלו. כיום אני רואה קצת מעבר למה שנמצא לפני העיניים".

● למה אתה מתבונן?

"את רואה את העץ הזה בחלון, שמלבלב? או אני רואה את העלים המלבלבים האלה גם כשהעץ קירח, והעלים לא שם. אני לא מתכוון לשום מטפיזיקה אלא למציאות עצמה. כי העלים המלבלבים של העץ קיימים באמת בעולם, גם אם כרגע אינם נראים לעין. כיום אני מרגיש שאני רואה את מה שמעבר לגלוי לעין, את העולם במ־לואתו. איני יודע להסביר זאת, אבל אני יודע שזה כך".

● למה קראת לספר שירים סותרים?

"כי הוא מלא סתירות. יש שיר שאומר דבר אחד, ולצדו שיר שאומר את ההפך. ויש שירים עם סתירות פנימיות, שאומרים דבר והיפוכו. צריך לדעת לחיות עם סתירות, כי זה האופי של החיים. כל האושר הזה, וכל הסבל הזה. אמנם, בדרך כלל יש יותר סבל בחיים מאשר אושר. האושר הוא לרוב רק רגעים, אבל הם מזינים את השאר".

● אז צריך להיות קשוב לרגעי האושר?

"כן, כי את הסבל מרגישים בכל מקרה. בכלל צריך להיות קשוב לדברים. אדם שלא קשוב לא חי, כי הוא שומע רק את עצמו. בבית הכלא זה מה שקורה לאדם, לא? שהוא שומע כמעט רק את עצמו".

● ידעת הרבה שבול וכאב בחייך. מאיפה שאבת את הכוח להמשיך?

"כשהייתי בתאונת אוטובוס קשה ואשתי הראשונה, עדה, נספתה בה, אמרתי לרופאים שיש לי בת קטנה בבית, בת שלושה חודשים, ואני צריך לחיות. כנראה שיש בי חיות רבה, והיא שהחזיקה אותי, על אף שהיו תקופות שממש לא רציתי לחיות. זה מי שאני – דבר והיפוכו. ואולי הדבר והיפוכו הזה הוא כוח החיות שלי. אולי החיכוך המתמיד הזה בין שני דברים מנוגדים הוא שיוצר את הבערה הפנימית, את האנרגיה, שמחזיקה אותי עד היום".

● ומה לגבי האהבה?

"גם האהבה משתנה עם השנים. עכשיו זו אהבת זיק־נה, והיא משוחררת יותר. בעבר חשתי את האהבה, אבל רק בשנים האחרונות אני יודע אותה במובן המקראי – בכל ישותי. כצעיר הייתה בי יותר חמדה, וכזקן יש בי יותר חיבוק גורף".

● איזו תכלית יש לשירה בעולם?

"אני חושב שהשירה היא המציאות היחידה, משום שאין לה תכלית. היא פשוט קיימת, ומי שרוצה יכול להיזון בה. כאשר השירה מדברת אל מישהו היא גורמת למשהו בנפש שלו שישתנה, וזה טוב. כי נפש שאף פעם לא מתאמצת – מתנוונת.

"אבל יש בי גם כעס על האמנות, שהיא לא יכולה לתקן את העולם, על אף שהיא הדבר היחידי שנותן טעם. הדברים ידועים: מפקד אושוויץ ניגן היטב בפסנתר. יש סתירות כל כך רבות בתוך האדם".

● במה לדעתך הכי כדאי להשקיע בחיים? מה מניב הכי הרבה פירות?

"זו שאלה קפיטליסטית: 'מה יצא לי מזה?' אני לא חושב בצורה הזאת, כי אני לא קפיטליסט. אני גם לא סוציאליסט. אני פשוט אוהב אנשים בעלי רצון טוב. עשי את מה שנותן לך את ההרגשה הכי טובה. עשי את מה שמפייס, ולו באופן רגעי, בינך לבין הסתירות הפנימיות שלך, ומאפשר לך לחיות עם עצמך בשלום ובשלוות נפש. בשלוות נפש, אבל לעולם לא בשוויון נפש, לעו־לם לא באדישות. זה גם יניב את הפירות המעשיים הכי טובים".

● חוץ מאשר משורר, היית גם מורה נערץ.

"בגלל שבצעירותי נפצעתי באותה תאונה, ולא יכולתי לעבוד עבודה פיזית בחוץ, שלחו אותי בקיבוץ אם אני יכול ללמד. אמרתי טוב. חוצפה. אחר כך באו מסמינר הקיבוצים ומהאוניברסיטה, ושאלו אם אני יכול ללמד שם. שוב אמרתי כן. עוד יותר חוצפה. הסטודנטים היו שפני הניסיון שלי. הייתה לי איזו תחושת שליחות, כי קיוויתי שהספרות עצמה תחנך את האנשים להיות טובים יותר. יש לספרות את היכולת לעשות את זה, אבל קטן והולך מספר האנשים שמוכנים לקבל את זה ממנה. בעצם, זה לא חדש. סטנדל הקדיש את הרומנים שלו 'למעטים המאושרים'. זו שורה מהנרי החמישי של שייקספיר: To the happy few. אז בוא' נהיה מאושרים עם המעטים המאושרים".

● אתה כבר עובד על ספר חדש?

"'שירים סותרים' הוא הספר האחרון שלי. אני לא יודע אם אכתוב עוד שירים, אבל לא אפרסם עוד. אפילו גתה לא כתב שירים בגיל שמונים ושש. את יודעת למה?"

● למה?

"כי הוא נפטר בגיל שמונים ושלוש!" ■

אני דבר והיפוכו